

Michał Wojciechowski

Metodologia studiów biblijnych : podstawowe wiadomości bibliograficzne

Studia Theologica Varsaviensia 36/2, 99-111

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MICHAŁ WOJCIECHOWSKI

METODOLOGIA STUDIÓW BIBLIJNYCH
PODSTAWOWE WIADOMOŚCI BIBLIOGRAFICZNE

Treść:

METODA KRYTYKI TEKSTU

I. Krytyka tekstu

- a) teksty oryginalne
- b) przekłady i wersje starożytne
- c) pomoce

FILOLOGIA I METODY LITERACKIE

II. Przekłady

- a) polskie
 - b) obce
- III. Pomoce językowe

- a) konkordancje
- b) słowniki

c) gramatyki

IV. Struktury i gatunki literackie

METODY HISTORYCZNE

V. Okoliczności powstania ksiąg biblijnych (introdukcje)

VI. Tło

- a) geografia
- b) archeologia
- c) historia ST i czasy ST
- d) historia NT i czasy NT
- e) literatura międzytestamentalna i rabiniczna
- f) literatura wczesnochrześcijańska

VII. Historia powstawania tekstów biblijnych

TEOLOGIA I INTERPRETACJA

VIII. Teologia biblijna

IX. Hermeneutyka i metodologia

LITERATURA NAUKOWA I OGÓLNA

X. Publikacje biblijne

- a) bibliografie zagraniczne
- b) bibliografie polskie
- c) wydawnictwa encyklopedyczne
- d) serie komentarzy
- e) czasopisma
- f) serie monografii

Przekłady i prace polskie umieszczono na końcu poszczególnych działów.

I. KRYTYKA TEKSTU

a) Teksty oryginalne, kanoniczne

1. *Biblia Hebraica Stuttgartiensis*, Stuttgart 1967–76 (doskonalsze niż dawniejsza *Biblia Hebraica*, red. R. Kittel, oba opierają się na Kodeksie Leningradzkim, uchodzącym za najlepszy kompletny rękopis tekstu masoreckiego i informują o ważniejszych wariantach).
2. Hebrew University Bible Project (seria rozpoczęta w 1975 od Iz, oparta na uszkodzonym kodeksie z Aleppo; obszerny aparat krytyczny).
3. *The Greek New Testament*, red. K. Aland et al., wyd. 4, Stuttgart 1994.
4. *Novum Testamentum Graece*, Nestle-Aland (pr. zbior.), wyd. 26, Stuttgart 1979 (ten sam tekst co poz. 3, szczegółowszy aparat krytyczny; wydania te wyparły używaną przez katolików edycję A. Merka, *Novum Testamentum graecae et latinae*, wyd. 9, Romae 1964).
5. Aland K., *Synopsis quattuor evangeliorum*, wyd. 13, Stuttgart 1985.
[*Księgi deuterokanoniczne ST znajdują się w wydaniach LXX – zob. poz. 6n*].

b) przekłady i wersje starożytne

6. *Septuaginta*, red. A. Rahlfs, t. 1–2, Stuttgart 1935.
7. *Septuaginta: Vetus Testamentum graece auctoritate Societatis Göttingensis editum*, t. 1–16, Göttingen 1931– (pełne wyd. kryt.).
8. Field F., *Origenis hexaplorum quae supersunt*, t. 1–2, Oxford 1875.
9. Vattioni F., *Ecclesiastico: Testo ebraico con apparato critico e versione greca, latina e siriana*, Napoli 1968 (Syrach hebr.; por. *Biblica* 69[1988]226–38).
10. Sperber A., *The Bible in Aramaic Based on Old Manuscripts and Printed Texts*, t. 1–4, Leiden 1959–73 (targumy oficjalne: Onkelosa do Tory, Jonatana do Newiim, różne do Ketuwim).
11. Diez Macho A., *Neophyti 1, Targum palestinense...*, t. 1–6, Madrid/Barcelona 1968 (tekst oryg., przekłady hiszp., ang. i franc.).
12. Klein M.L., *The Fragment-Targums of the Pentateuch*, AnBib 76, t. 1–2, Rome 1980 (z przekładem ang.).
13. Clarke E.G. et al., *Targum Pseudo-Jonathan of the Pentateuch*, Hoboken 1984 (z konkordancją; inne wyd. Ginsburger, Berlin 1903).
14. *Targum du Pentateuque*, przeł. R. Le Déaut, J. Robert, t. 1–4, Sch 245, 256, 261, 271; Paris 1978–80 (Neofiti i Pseudo-Jonatan, franc.).
15. *The Aramaic Bible: The Targums*, t. 1–19, Wilmington 1987– (ang.).
16. *Vetus latina*, t. 1–27, Freiburg/B 1949– (nieukończony wydanie opactwa Beuron; oprócz tego publikacje rozproszone; stare wyd.: P. Sabatier, *Bibliorum sacrorum latinae versionis antiquae...*, t. 1–3, Reims 1739–49).
17. *Biblia sacra vulgatae editionis*, Romae 1598 („sykstoklentyńska”).
18. *Biblia sacra juxta vulgatae versionem*, red. R. Weber, t. 1–2, Stuttgart 1969 (podręczne wyd. kryt.).
19. *Nouum Testamentum domini nostri Jesu Christi latine...*, red. J. Wordsworth i H.J. White, t. 1–3, Oxford 1889–1954 (wydanie kryt. NT św. Hieronima).

20. *Biblia sacra juxta latinam Vulgatam versionem*, 1926– (wydanie kryt. benedyktynów rzymskich, większość ST).

c) Pomoce

21. Würthwein E., *Der Text des Alten Testaments...*, wyd. 5, Stuttgart 1988; tłum. ang. z wyd. 4: *The Text of the Old Testament*, Grand Rapids 1979.
22. Weingreen J., *Introduction to the Critical Study of the Text of the Hebrew Bible*, Oxford 1982.
23. Tov E., *Textual Criticism of the Hebrew Bible*, Minneapolis 1992.
24. Aland K. i B., *Der Text des Neues Testaments...*, Stuttgart 1982; tłum. ang. *The Text of the New Testament...*, Grand Rapids-Leiden 1987.
25. Metzger B.M., *The Text of the New Testament...*, wyd. 2, New York-London 1968.
26. Metzger B.M., *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, London-New York 1971.
27. *The Cambridge History of the Bible*, t. 1–3, Cambridge 1963–70 (teksty i przekłady do dziś).
28. W: *Wstęp ogólny do Pisma Świętego*, wyd. 2, Poznań 1986, 150–183.
29. Romaniuk K., *Wprowadzenie do krytyki tekstu Starego i Nowego Testamentu*, Poznań 1975.

II. PRZEKŁADY NOWOŻYTNE

a) polskie

30. 1593–99 Jakub Wujek (wielokrotnie wznawiane w wersjach zmienionych; przedruk z pierwszych wydań Warszawa 1998, Vocatio).
31. 1883–1914, I. Cylkow (Stary Testament, hebrajsko-polski).
32. 1926–32, *Pismo Święte* (zmodernizowany Wujek, ST, t. 1–5, Poznań).
33. 1935, *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, (zmodernizowany Wujek, Kraków, S. Styś i J. Roztworowski SJ).
34. 1947, *Nowy Testament* (E. Dąbrowski, przekład z Wulgaty).
35. 1957, *Nowy Testament* (S. Kowalski, parafraza).
36. 1965, *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, „Biblia Tysiąclecia” (wyd. 2 zmienione 1971; obecnie w przygotowaniu wyd. 6 popr.).
37. 1973–1975, *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, „Biblia Poznańska” (t. 1–3, nowsze wyd. 1–4, dość obszerny komentarz).
38. 1975, *Biblia to jest Pismo Święte...* (przekład protestancki).
39. 1968–1984 (R. Brandstaetter, przekłady literackie, poetyckie księgi Starego Testamentu, większość Nowego Testamentu – bez listów).
40. 1979–1989 (Cz. Miłosz, przekłady literackie; Ps, Pięć Zwojów, Hi, Mdr, Mk, Ap).
41. 1993, *Grecko-polski Nowy Testament* (R. Popowski, M. Wojciechowski, literalny, objaśnienia gramatyczne).
42. 1997, *Pismo Święte...* (K. Romaniuk; NT z 1974, popr. 1976).

43. 1997, *Synopsa czterech Ewangelii w nowym przekładzie polskim* (M. Wojciechowski).

b) obce

44. 1611, King's James Version = Authorized Version.
45. 1946–52, Revised Standard Version (rewizja poprzedniej).
46. 1970, New American Bible (katolicka).
47. 1978, New International Version (konserwatywni protestanci).
48. 1989, Revised English Bible (poprzednio New English Bible, 1970).
49. 1948–54, *La Sainte Bible (Bible de Jérusalem)*.
50. 1975, *Traduction oecuménique de la Bible*.
51. 1984, *Lutherbibel. Revidierte Ausgabe*.
52. 1979–80, *Die Bibel: Einheitsübersetzung...* (katolickie).
53. 1878, *Sifre habberit hahadašah* (F. Delitsch, hebr. NT; wznowienia).

III. POMOCE JĘZYKOWE

a) konkordancje

54. Mandelkern S., *Veteris Testamenti concordantiae hebraicae atque chaldaicae*, wyd. 2, Berlin 1925, reprints.
55. Lisowsky G., *Konkordanz zum hebräischen Alten Testament*, Stuttgart 1958, reprints.
56. Hatch E., Redpath H.A., *A Concordance to the Septuagint and Other Greek Versions*, t. 1–2, Oxford 1897 (reprints z suplementem).
57. Aland K., *Vollständige Konkordanz zum griechischen Neuen Testament*, Berlin-New York 1975–83.
58. *Concordance to the Novum Testamentum Graece of Nestle-Aland, 26th edition, and to the Greek New Testament* [równoległy tytuł niem.: *Konkordanz zum...*], wyd. 3, Berlin-New York 1987.
59. Moulton W.F., Geden A.S., *A Concordance to the Greek Testament*, wyd. 5, Edinburgh 1978.
60. Schmoller A., *Handkonkordanz zum Griechischen Neuen Testament*, wyd. 8, Stuttgart 1989.
61. Flis J., *Konkordancja do Biblii Tysiąclecia*, Warszawa 1991 (brak Jr 10–20).
62. Grela K., *Konkordancja Nowego Testamentu*, t. 1–2, Kraków 1987 (BT).
63. Kajfosz J., Kwiecień M., *Konkordancja do Pisma Świętego...*, wyd. 3, Warszawa 1995 (przekład protestancki).

b) słowniki

64. Gesenius W., *Hebräisches and aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*, wyd. 18, Berlin-New York 1987–.
65. Koehler L., Baumgartner W., *Lexicon in Veteris Testamenti libros*, t. 1+suppl., Leiden 1958 (niem.-ang.).

66. *Hebräisches and aramäisches Lexikon zum Alten Testament*, red. W. Baumgartner, t. 1–5, Leiden 1967–.
67. *Dictionary of Classical Hebrew*, t. 1–8 (Sheffield 1994–).
68. Jastrow M., *A Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi and the Midrashic Literature*, London 1926.
69. Dalman G.H., *Aramäisch-neuhebräisches Handwörterbuch zu Targum, Talmud und Midrasch*, Göttingen 1938, reprint Hildesheim 1967.
70. Rehkopf F., *Septuaginta-Vokabular*, Göttingen 1989.
71. Lust J., Eynikel E., Hauspie K., *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, t. 1–2, Stuttgart 1992–96.
72. Bauer W., *Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur*, wyd. 5, Berlin 1971; wyd. 6, red. K. Aland, B. Aland, Berlin-New York 1988. Wyd. 5 w wersji ang.: Chicago-London 1979.
73. Davidson B., *The Analytical Hebrew and Chaldee Lexicon*, London 1848 (reprinty).
74. Zerwick M., Grosvenor M., *A Grammatical Analysis of the Greek New Testament*, Rome 1981 (przedtem wersja łac.: Zerwick, *Analysis philologica...*).
75. Popowski R., *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, Warszawa 1994 (w hasłach wylicza wszystkie referencje, może więc służyć jako podręczna konkordancja; indeks polsko-grecki).
76. Popowski R., *Słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, Warszawa 1997.
77. *Słownik grecko-polski*, t. 1–4, red. Z. Abramowiczówna, Warszawa 1958–65.
78. Feyerabend K., *Słownik hebrajsko-polski*, przeł. P. Leks, Kraków 1961.

c) gramatyki

79. Gesenius W., *Hebräische Grammatik*, wyd. 28 reprint 1962 (wersja ang. 1910).
80. Joüon P., *Grammaire de l'hébreu biblique*, Rome 1947.
81. Blass F., Debrunner A., *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, wyd. 16, red. F. Rehkopf, Göttingen 1984 (wersja ang. 1961).
82. Zerwick M., *Biblical Greek*, Romae 1963.
83. Tyloch W., *Gramatyka języka hebrajskiego*, Warszawa 1980.
84. Roslon J.W.L., *Gramatyka języka greckiego*, Warszawa 1990.

IV. STRUKTURY I GATUNKI LITERACKIE

*Zazwyczaj w ramach introdukcji (V), hermeneutyki (IX) i komentarzy (X.d).
Literatura specjalistyczna rozproszona, przykłady (dla Ewangelii):*

85. Aune D.E., *The New Testament in Its Literary Environment*, Cambridge 1988.
86. Burridge R., *What are the Gospels?*, MSSNTS 70, Cambridge 1992.
87. Dormeyer D., *Evangelium als literarische und theologische Gattung*, Darmstadt 1989.
88. Dormeyer D., *Das Neue Testament im Rahmen der antiken Literaturgeschichte*, Darmstadt 1993 (ang. 1998).
89. Bartnicki R., *Ewangelie w analizie strukturalno-semiotycznej*, Warszawa 1992.

V. Okoliczności powstania ksiąg biblijnych (introdukcje)

90. *Introduction a la Bible, édition nouvelle*, t. 1 nie wydany; t. 2 (ST), Paris 1973; t. 3/1–5 (NT – dalsze części t. 3 nie są introdukcją), Paris 1976–77.
91. Eissfeldt O., *Einleitung in das Alte Testament...*, Tübingen 1964 (wyd. ang. 1965).
92. *The Bible in its Literary Milieu*, red. J. Maier i V. Tollers, Grand Rapids 1979.
93. Lods A., *Histoire de la littérature hébraïque et juive*, Paris 1950.
94. Wikenhauser A., Schmid J., *Einleitung in das Neue Testament*, wyd. 6, Freiburg/B 1973.
95. Kümmel W.G., *Einleitung in das Neue Testament*, wyd. 17, Heidelberg 1973; ang. *Introduction to the New Testament*, London 1975.
96. Koester H., *Einführung in das Neue Testament*, Berlin 1980; ang. *Introduction to the New Testament*, t. 1–2, New York-Berlin 1982.
97. Schnelle U., *Einleitung in das Neue Testament*, Göttingen 1994.
98. Childs B.S., *Introduction to the Old Testament as Scripture*, Philadelphia 1979.
99. Childs B.S., *The New Testament as Canon*, Philadelphia 1985.
100. Harrington W.J., *Klucz do Biblii*, (tłum. z ang.) Warszawa 1982.
101. Läpple A., *Od egzegezy do katechezy*, t. 1–2, (tłum. z niem.) Warszawa 1986.
102. *Wstęp do Nowego Testamentu*, wyd. 2, Poznań 1996.
103. *Wstęp do Starego Testamentu*, wyd. 2, Poznań 1990.
104. *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych*, Warszawa, t. 1 (Pięcioksiąg), 1987; t. 7 (poezja ST), 1988; t. 9 (Dz-Paweł), 1997; t. 10 (Jan-powszechnie), 1992.

VI. TŁO**a) geografia**

105. Aharoni Y., Avi-Yonah M., *The Modern Bible Atlas*, London 1979.
106. Abel F.-M., *Géographie de la Palestine*, t. 1–2, EB, Paris 1933–38.
107. Aharoni Y., *The Land of the Bible: A Historical Geography*, wyd. 2, London... 1980.
108. *Wielki atlas biblijny*, red. J.B. Pritchard (tłum. z ang.: *The Harper Atlas of the Bible*), Warszawa 1994.
109. R. Cleave, *Satelitarny atlas Ziemi Świętej*, Podkowa Leśna 1993.

b) archeologia

110. *Encyclopedia of Archeological Excavations in the Holy Land*, red. M. Avi-Yonah, t. 1–4, 1975–76.
111. *The New Encyclopedia of Archaeological Excavations in the Holy Land*, red. E. Stern, New York 1993.
112. Mazar A., *Archeology of the Land of the Bible: 10 000–586 B.C.E.*, New York 1990.
113. Finegan J., *The Archaeology of the New Testament*, wyd. 2, Princeton 1992.
114. Albright W.F. *Archeologia Palestyny*, Warszawa 1964.

115. *Archeologia Palestyny*, pr. zbior., Poznań 1973.
 116. Murphy-O'Connor J., *Przewodnik po Ziemi Świętej*, tłum. z ang., Warszawa 1996.

Ponadto albumy

c) historia ST i czasy ST

117. *Ancient Near Eastern Texts relating to the Old Testament*, red. J.B. Pritchard, wyd. 3, Princeton 1974 (z suplementem). Równoległe: *The Ancient Near East in Pictures*, wyd. 2, Princeton 1969.
 118. *Altorientalische Texte zum Alten Testament*, red. H. Gressmann, Tübingen 1926, reprint 1970.
 119. Donner H., Röllig, *Kanaanäische und aramäische Inschriften*, t. 1–2, Wiesbaden 1962–64.
 120. Miller J.M., Hayes J.H., *A History of Ancient Israel and Judah*, London 1986.
 121. Soggin J.A., *A History of Ancient Israel from the Beginnings to the Bar-Kochba Revolt, A.D. 135*, Philadelphia 1985 (przekład z wł.).
 122. Albertz R., *Religionsgeschichte Israels in alttestamentlicher Zeit*, ATD, t. 1–2, Göttingen 1992.
 123. Finegan J., *Handbook of Biblical Chronology*, Princeton 1964, wyd. popr. Peabody 1997.
 124. Morenz S., *Bóg i człowiek w starożytnym Egipcie*, Warszawa 1972 (tłum. z niem.).
 125. Zabłocka J., *Historia Bliskiego Wschodu w starożytności*, Wrocław 1982.
 126. Arnaud D., *Starożytny Wschód. Od wprowadzenia pisma do Aleksandra Wielkiego*, Warszawa 1982 (tłum. z franc.).
 127. Warzecha J., *Dawny Izrael*, t. 1: *Od Abrahama do Salomona*, Warszawa 1996 (c.d. w przygotowaniu).
 128. Bright J., *Historia Izraela*, Warszawa 1994 (tłum. z ang.).
 129. *Starożytny Izrael*, red. H. Shanks, Warszawa 1994 (tłum. z ang.) (w druku c.d. o judaizmie epoki NT).

d) historia NT i czasy NT

130. Schürer E., *The History of Jewish People in the Age of Jesus Christ*, red. G. Vermes et al., t. 1–3, Edinburgh 1973–87 (nowa wersja klasycznej pozycji niem.: wyd. 4, 1910–11).
 131. Reicke B., *Neutestamentliche Zeitgeschichte*, Berlin 1965.
 132. Hengel M., *Judentum und Hellenismus*, Tübingen 1974 (wyd. ang. 1981).
 133. Bruce F.F., *New Testament History*, London 1969.
 134. Ferguson E., *Backgrounds of Early Christianity*, Grand Rapids 1987 (przykład podręcznika).
 135. Klauck H.-J., *Die religiöse Umwelt des Urchristentums*, t. 1–2, Stuttgart 1995–96.
 136. *Compendia rerum iudaicarum ad Novum Testamentum*, t. 1–(10), Assen-Philadelphia 1974–.

137. *Umwelt des Urchristentums*, red. J. Leipoldt, W. Grundmann, t. 1–3, Berlin 1966.
138. *The New Testament Background: Selected Documents*, red. C.K. Barrett, San Francisco 1989.
139. *Hellenistic Commentary to the New Testament*, red. M.E. Boring, K. Berger, C. Colpe, Nashville 1995 (wg krótszej wersji niem., Berger-Colpe, 1986).
140. *Vademecum historyka starożytnej Grecji i Rzymu*, t. 1–2, Warszawa 1985–86.
141. Dąbrowski E., *Nowy Testament na tle epoki*, t. 1–2, PŚNT 1–2, Poznań 1958.
Zob. też nr 96 (Koester), t. 1, nr 90 (Introduction...) t. 3/1.

e) Literatura międzytestamentalna i rabiniczna

142. *The Old Testament Pseudepigrapha*, red. J.H. Charlesworth, t. 1–2, London 1983–85.
143. *Discoveries in the Judean Desert*, t. 1–8, Oxford 1955–1990 (wyd. kryt. rękopisów znad Morza Martwego).
144. *The Dead Sea Scrolls*, red. J.H. Charlesworth, t.1–, Tübingen-Louisville, 1994– (nowe kompletne wyd. kryt. dokumentów z Qumran; konkordancje).
145. Garcia Martinez F. (red.), *The Dead Sea Scrolls Translated*, Leiden 1994.
146. *Les textes de Qumran*, t. 1–2, tłum. J. Carmignac et al., Paris 1961–63.
147. Józef Flawiusz, *Josephus with an English Translation*, tłum. H.S.J. Thackeray et al., t. 1–9, LCL, wyd. 3, London 1961–65.
148. Billerbeck P., Strack H.L., *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, t. 1–4, München 1922–28; indeksy t. 5–6, München 1956–61.
149. *Rękopisy z Qumran nad Morzem Martwym*, tłum. W. Tyloch, Warszawa 1963; wyd. poszerzone 1997 (opr. S. Mędała).
150. *Rękopisy znad Morza Martwego. Qumran, Wadi Murabba'at, Masada*, tłum. P. Muchowski, Kraków 1996; wyd. 2, 1997.
151. Fitzmyer J.A., *101 pytań o Qumran*, Kraków 1997 (tłum. z ang.).
152. VanderKam J.C., *Manuskrypty znad Morza Martwego*, (tłum. z ang.) Warszawa 1996.
153. Józef Flawiusz, *Dawne dzieje Izraela*, Poznań 1979.
154. Józef Flawiusz, *Wojna żydowska*, Poznań 1980.
155. Mędała S., *Wprowadzenie do literatury międzytestamentalnej*, Kraków 1994.
156. Cohen A., *Talmud*, Warszawa 1996.
157. Rubinkiewicz R., *Wprowadzenie do apokryfów Starego Testamentu*, Lublin 1987 (wydanie apokryfów ST w przygotowaniu).
Zob. nr 136 (Compendia...).

f) literatura wczesnochrześcijańska

158. *Apokryfy Nowego Testamentu*, t. 1: *Ewangelie apokryficzne*, red. M. Starowieyski, z. 1–2, Lublin 1986 (inne apokryfy: publikacje rozproszone).
159. *Ojcowie Apostolscy*, tłum. A. Świderkówna, PSP 45, Warszawa 1990; wyd. zmien. *Pierwsi świadkowie*, Kraków 1998.
160. Justyn, *Apologia. Dialog z Żydem Tryfonem*, POK 4, Poznań 1926.

VII. HISTORIA POWSTAWANIA TEKSTÓW BIBLIJNYCH

Kwestie objęte przez introdukcje szczegółowe (V), podręczniki egzegezy (IX) oraz komentarze (X.d).

VIII. TEOLOGIA BIBLIJNA

161. Eichrodt W., *Theologie des Alten Testaments*, wyd. 6, Göttingen 1959.
162. Bultmann R., *Theologie des Neuen Testaments*, wyd. 5, Tübingen 1965.
163. Goppelt L., *Theologie des Neues Testaments*, wyd. 3, Göttingen 1981.
164. Schnackenburg R., *Die sittliche Botschaft des Neuen Testaments*, t. 1–2, Freiburg/B 1986–88 (wcześniejsza, mniejsza jego książka tłum. na pol.: *Nauka moralna Nowego Testamentu*, Warszawa 1983).
165. Berger K., *Theologiegeschichte des Urchristentums. Theologie des Neuen Testaments*, Tübingen 1994.
166. Schmithals W., *Theologiegeschichte des Urchristentums. Eine problemgeschichtliche Darstellung*, Stuttgart 1994.
167. Dunn J.D.G., *Christology in the Making*, wyd. 2, Grand Rapids 1997.
168. Harrington W., *Teologia biblijna*, Warszawa 1977 (tłum z ang., podręcznik opisujący różne teologie biblijne)
169. von Rad G., *Teologia Starego Testamentu*, Warszawa 1986 (tłum. z niem.).
170. Schelkle K.-H., *Teologia Nowego Testamentu*, t. 1–3 (t. 4 nie wydany), Kraków 1984–86 (tłum z niem.).
171. *Teologia Nowego Testamentu*, red. F. Gryglewicz, t. 1–3, Lublin 1986–92.
172. *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Léon-Dufour, wyd. 3, Poznań 1990 (tłum. z franc.).

IX. HERMENEUTYKA I METODOLOGIA

173. *Biblia w dokumentach Kościoła, Aby lepiej słyszeć słowo Pana 2*, red. H. Lempa, Wrocław 1997.
174. Papieska Komisja Biblijna, *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele*, 1993 (wyd. pol. 1994).
175. *A Dictionary of Biblical Interpretation*, London-Philadelphia 1990 (w projekcie przekład polski, Vocatio).
176. Zimmermann H., *Neutestamentliche Methodenlehre*, wyd. 6, Stuttgart 1978; liczne inne podręczniki metody egzegetycznej.
177. *A Handbook to the Exegesis of the New Testament*, red. S.E. Porter, Leiden 1996.
178. Czernski J., *Metody interpretacji Nowego Testamentu*, Opole 1997.
Głównie jednak w ramach introdukcji (V). Istnieją podręczniki metod szczegółowych, np. Elliott J., Social-Scientific Criticism of the New Testament, 1993.

Stan badań:

179. *The Bible and Its Modern Interpreters: The Hebrew Bible and Its Modern Interpreters*, red. D.A. Knight i G.M. Tucker, Atlanta 1985; *Early Judaism and Its Modern Interpreters*, red. R.A. Kraft, G.W.E. Nickelsburg, Atlanta 1986; *The New Testament and Its Modern Interpreters*, red. E.J. Epp i G.W. MacRae, Atlanta 1989.

X. PUBLIKACJE BIBLIJNE

a) bibliografie międzynarodowe

bieżące:

180. *Elenchus of Biblica* (dawniej *Elenchus Bibliographicus Biblicus*), rocznik.
181. *Old Testament Abstracts*.
182. *New Testament Abstracts*.
183. *Internationale Zeitschriftenschau für Bibelwissenschaft und Grenzgebiete*.
184. *Revue Théologique de Louvain* (corocznie prace doktorskie oraz habilitacyjne).

wprowadzające:

185. Fitzmyer J.A., *An Introductory Bibliography for the Study of Scripture*, Subsidia Biblica 3, wyd. 3, Roma 1990 (adnotowana).
186. Seria IBR Bibliographies, 14 tomów tematycznych (adnotowana).
187. Schwertner S., *IATG Internationales Abkürzungsverzeichnis für Theologie und Grenzgebiete*, wyd. 2, Berlin-New York 1992 (spis skrótów).

b) bibliografie polskie

188. Grzybek S. i in., *Polska bibliografia biblijna*, t. 1–2 (za 1931–65).
189. Frankowski J. i in., *Polska bibliografia biblijna adnotowana za lata 1964–68*, Warszawa 1971.
190. *Polska bibliografia teologii i prawa kanonicznego* (za 1969, 1970), Warszawa 1971–72.
191. *Polska bibliografia nauk kościelnych* (za 1971, 1972–73, 1974–76, 1977–79), Warszawa 1973–86.
192. *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne*, obecnie *Roczniki Teologiczne*, corocznie w z. 1 bibliografia z roku poprzedniego; od 1997 bibliografia ta wychodzi w *Scriptura Sacra* (Opole).
193. *Ruch Biblijny i Liturgiczny*, przegląd zawartości czasopism.
194. W ramach *Przeglądu Piśmiennictwa Teologicznego* (Opole od 1995; recenzje i noty o książkach).
195. Bibliografia komputerowa na ATK (do 1988).

c) wydawnictwa encyklopedyczne

196. *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, t. 1–10+suppl., indeks, red. G. Kittel et al., Stuttgart 1933–78 (ang. 1964–76).
197. *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*, t. 1–2, red. E. Jenni, C. Westermann, München 1971–4.
198. *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, red. G.J. Botterweck, H. Ringgren, t. 1–, Stuttgart 1971– (ang. 1977–).
199. *Dictionnaire de la Bible. Supplement*, Paris 1928–.
200. *Anchor Bible Dictionary*, t. 1–6, red. J.N. Freedman, New York 1992.
201. *Encyclopaedia Judaica*, t. 1–16, Jerusalem 1971.
202. *Interpreter's Dictionary of the Bible*, t. 1–4+2 suppl., Abington 1962–.

203. *Bibellexikon*, red. H. Haag, wyd. 2, Zürich 1968.
204. *Neues Bibellexikon*, Zürich 1988-.
205. *Dictionnaire encyclopédique de la Bible*, Paris 1987.
206. *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, red. H. Balz, G. Schneider, t. 1-3, Stuttgart 1980-83.
207. *Reallexikon für Antike und Christentum*, Stuttgart 1950-.
208. *Theologische Realenzyklopädie*, Berlin-New York 1976-.
209. *Słownik wiedzy biblijnej*, Warszawa 1997 (*Oxford Companion to the Bible*).
210. *Encyklopedia biblijna*, Warszawa 1998 (*The HarperCollins Bible Dictionary*).

d) Serie komentarzy

polskie:

211. Pismo Święte Starego Testamentu.
212. Pismo Święte Nowego Testamentu.

angielskie:

213. *New Jerome Biblical Commentary*, Englewood Cliffs-London 1990. (1 tom, w przygotowaniu na 1999 przekład pol. pt. *Katolicki komentarz biblijny*, Vocatio)
214. *International Catholic Bible Commentary* (1 tom, kilka wersji językowych, w druku, w przygotowaniu na 2000 przekład pol., Verbinum).
215. *Peake's Commentary on the Bible*, (1 tom) London 1962.
216. *Anchor Bible*.
217. *Word Biblical Commentary*.
218. *Sacra Pagina*.
219. *Hermeneia*.
220. *International Critical Commentary* (stara seria i nowa: *Critical and Exegetical Commentary...*).
221. *Old Testament Library* (komentarze i monografie).
222. *New International Commentary on the Old Testament*.
223. *New International Commentary on the New Testament*.

francuskie:

224. *Etudes Bibliques*, uzupełniona w pewnej mierze przez *Sources Bibliques*; komentarze i monografie.
225. *Commentaire de l'Ancien Testament*.
226. *Commentaire du Nouveau Testament*.

niemieckie

227. *Biblischer Kommentar: Altes Testament*.
228. *Handbuch zum Alten Testament*.
229. *Kommentar zum Alten Testament*.
230. *Evangelisch-Katolischer Kommentar zum Neuen Testament*.
231. *Handbuch zum Neuen Testament*.
232. *Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament*.
233. *Kritisch-Exegetischer Kommentar über das Neue Testament*.

- 234. Das Alte Testament Deutsch.
- 235. Das Neue Testament Deutsch.
- 236. Ökumenischer Taschenbuchkommentar zum Neuen Testament.
- 237. Regensburger Neues Testament.
- 238. Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament.

włoskie

- 239. La Sacra Bibbia.
- 240. Commenti Biblici.

e) Czasopisma – np.:

światowe:

- 241. Biblica (Bib.)
- 242. Biblische Zeitschrift (BZ)
- 243. Catholic Biblical Quarterly (CBQ)
- 244. Journal of Biblical Literature (JBL)
- 245. New Testament Studies (NTS)
- 246. Biblical Theology Bulletin (BTB)
- 247. Revue Biblique (RB)
- 248. Revue de Qumran (RQ)
- 249. Vetus Testamentum (VT)
- 250. Zeitschrift für Neutestamentlichen Wissenschaft (ZNW)
- 251. Zeitschrift für Alttestamentlichen Wissenschaft (ZAW)

polskie:

- 251. Ruch Biblijny i Liturgiczny (RBL, Kraków, PTT)
- 252. Scriptura Sacra (Opole, UO)
- 253. *Części innych czasopism teologicznych, zwłaszcza Collectanea Theologica (CT, ATK) i Roczniki Teologiczne (RT, dawniej Roczniki Teologiczno-Kanoniczne, RTK), z. 1, oraz Qumran Chronicle (Kraków).*

f) serie monografii – np.:

- 254. Analecta Biblica (AnBib)
- 255. Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium (BETL)
- 256. Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament (BWANT)
- 257. Beihefte zur ZAW (BZAW)
- 258. Beihefte zur ZNW (BZNW)
- 259. Etudes Bibliques (EB)
- 260. Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testaments (FRLANT)
- 261. Harvard Theological Studies (HTS)
- 262. Lectio Divina (LecDiv, LD)
- 263. Sources Bibliques (SB)
- 264. SBL Dissertation Series

265. SNTS Monograph Series (MSSNTS)

266. Wissenschaftliche Monographien zum Alten und Neuen Testament (WMANT)

polskie

267. Wykłady z Biblistyki

268. Studia z Biblistyki

269. Rozprawy i Studia Biblijne

270. Attende Lectioni

(Monografie polskie częściej ukazują się poza seriami)

Michał Wojciechowski – dr hab., adiunkt przy Katedrze Literatury Międzytestamentalnej na Wydziale Teologicznym ATK, sekretarz redakcji SThV.